

از چراغ پیه سوز تا لامپ شصت واتی

۲۸ بهمن ۱۳۹۳ ساعت ۱۶:۴۶

در سال ۱۸۷۱ میلادی ماشین گرام اختراع شد، این اختراع گامی اساسی در راه ایجاد صنعت برق تجاری بود، زیرا پس از آن تبدیل انرژی مکانیکی به انرژی برقی ممکن گردید و یازده سال پس از آن، در سال ۱۸۸۲ میلادی توماس ادیسون نخستین موسسه برق تجاری خود را برای تامین روشنایی در یکی از خیابان های نیویورک افتتاح کرد.

در زمان ناصرالدین شاه قاجار، مولدی به قدرت تقریبی ۳ کیلووات به منظور تامین روشنایی بخشی از کاخ سلطنتی برای نخستین بار وارد ایران شد و به بهره برداری رسید. از مدارک تاریخی چنین برمی آید که کار خرید و وارد کردن این مولد به ایران، از یکی دو سال پیش از آن در جریان بوده است. موتور این مولد ظاهراً از نوع Otto و سوخت آن گاز حاصل از تبدیل زغال سنگ بود. اما جالب است اگر بدانید که روند همگانی شدن برق در ایران در دل خود ماجراهای پیچیده ای را داشته است، چنانکه ناصر نجمی می نویسد قبل از اینکه در خیابان های تهران چراغ های گازی و بعدها برقی به کار افتد، اکثر معابر و گذرگاه ها و مخصوصاً محلات بازار شب ها به وسیله فانوس های فیتیله ای و پیه سوز و غیره روشن می شد. پیه سوزها با روغن پیه افروخته می گشت و فانوس ها را با نفت پر و روشن می ساختند. این چراغ ها چه فانوس ها چه پیه سوزها را در فاصله های معین بر فراز دیوار نصب می کردند و هر محله ای برای این چراغ ها یک متصدی داشت که شب ها آن ها را روشن کرده و صبح ها خاموش می کردند.

فانوس ها تحت کنترات شخصی به نام حسین خان چراغچی بود که سردهسته چراغچیان بود و آن ها را استخدام می کرد و اگر چه در ابتدا ایشان را با روزی چهار قران مزد استخدام کرده بود ولی در اواخر نه تنها چیزی به آنان پرداخت نمی کرد بلکه مبلغی روزانه دستی می گرفت که صورت باج را داشت و این جماعت ناگزیر از دزدی نفت و فتیله فروشی و لوله های آن ها و تعویض لوله های ناقص جای خالی اجرت روزانه را پر می کردند، تا اینکه کارخانه گاز تأسیس گردید که ابتدا در خیابان چراغ برق (امیرکبیر) به راه افتاد. طرز کار این کارخانه چنین بود که دیگ های دَر داری که درهایشان با پیچ و مهره هایی باز و بسته می شد در آن کار گذاشته بودند و از آن لوله هایی به اطراف کشیده شده بود که لوله های عمده اش به خیابان ناصریه و در اندرون می آمد هنگام غروب شیرهای دیگ ها باز می شد و گاز (کاربیت) در لوله ها جریان پیدا می کرد و در همین وقت عده ای چراغچی با میله های بلند مشتعل فانوس های مخصوص گازی را که به دیوار نصب شده بود روشن و یا خاموش می ساختند.

اولین کارخانه برق توسط حاج امین الضرب اصفهانی (مهدوی) بکار افتاد، حاج امین الضرب که فردی زیرک و تاجر حسابگری بود

که قبلاً ضرب مسکوکات را به عهده داشت و ضمناً آدم سرمایه داری بود وقتی جزء ملتزمین مظفرالدین شاه به روسیه رفت روزی در هنگام قدم زدن در خیابان چشمش به کارخانه برق افتاد که شهر را روشن می کرد. وی چنان مجذوب روشنایی برق شد که تصمیم گرفت او نیز یک چنین کارخانه ای را در دارالخلافه دایر نماید و برای این منظور ابتدا امتیازش را از مظفرالدین شاه اخذ نموده و سپس کارخانه را رو به راه کرد. کارخانه حاج امیرالضرب فقط چهارصد کیلووات نیروی برق داشت که می توانست قسمتی از خیابان های دارالخلافه را روشن نماید.

شب اول که کارخانه برق حاج امین الضرب به کار افتاد و خیابان های لاله زار و شاه آباد و چراغ برق روشن شد، مردم تهران از همه جا برای تماشای واقعه ای شگفت انگیز و عجیب به این خیابان ها سرازیر شده و انگشت حیرت به دندان می گرفتند و حتی چند تن از مردم قشری می گفتند، دنیا به آخر رسیده و این روشنایی از قدرت شیطان رجیم است!

به هر حال در ابتدای کار شروع برق تهران، اکثر رجال و اعیان و وزراء به برق حاج امین الضرب روی خوش نشان ندادند و مدت های مدید همچنان به چراغ های بادی تلمبه ای (زنبوری) دل خوش کرده بودند و حتی یکی از آن ها می گفت. چندان اعتباری به صنعت فرنگی ها نیست، ممکن است ساخت دست آن ها ناگهان خراب شده و ما در تاریکی بمانیم، آدم محتاط و مال اندیش که ریش خود را به دست فرنگی ها نمی دهد! حاج امین الضرب وقتی وضع را به این منوال دید دنبال فرصتی گشت که روحیه و طرز فکر سرشناسان قوم را تغییر دهد تا آنگاه که شبی به مناسبت جشن ولادت امام زمان همه خیابان های اصلی تهران را چراغانی کرده و مخصوصاً خیابان امیریه را با لامپ های چند رنگ آراست. همین ابتکار او سبب شد که فردا صبح عده ای از وزراء و امراء که نمی خواستند ریش خود را به دست خارجی بسپارند از شب چراغانی امیریه خانه هایشان را به دست نیروی برق سپردند تا شب هایشان روشن گردد.

حاج امین الضرب که متعهد شده بود روشنایی معابر و خیابان ها و کوی ها را با چراغ های برقی دایر نماید از آن پس بیشتر خیابان ها و گذرگاه های تهران را سیم کشی کرده و چراغ برق روی آن ها نصب کرد.

پول برق را مأموران امین الضرب به وسیله دو نفر مأمور که هر کدام کیف چرمی بزرگی زیر کتشان آویزان کرده بودند وصول می نمودند، آن ها از اول شب به در مغازه ها و خانه ها مراجعه می کردند و شعله شمار پول می گرفتند، آنگاه با چورتکه مقدار مصرفی برق را حساب می کردند و برای هر لامپ شصت واتی سی دینار وصول می نمودند.

منبع: تقدس

